

บทที่ 2

เค้าโครงปรัชญาของซาร์ตร์โดยสังเขป

เป็นความจำเป็นอันหลีกเลี่ยงมิได้ทางวิชาการ ที่ผู้วิจัยต้องอธิบาย
เค้าโครงปรัชญาของซาร์ตร์โดยสังเขป เพื่อปูทางไปสู่ความเข้าใจต่อแนวคิด
ของซาร์ตร์ว่าด้วยความรับผิดชอบต่อไป

2.1 มนุษย์กับโลกของวัตถุสิ่งของ

ในแง่สัตวิทยา (ontology) ซาร์ตร์ได้แบ่งสัจตะ (being) ใน
โลกออกเป็น 2 ประเภท คือ สัจตะในตัวเอง (being-in-itself) กับ
สัจตะเพื่อตัวเอง (being-for-itself) สัจตะประเภทแรกเป็นสัจตะที่
ไร้จิตสำนึกหรืออีกนัยหนึ่ง สัจตะแห่งปรากฏการณ์ สัจตะประเภทที่สอง เป็น
สัจตะที่มีจิตสำนึก หรืออีกนัยหนึ่ง สัจตะของจิตสำนึก การแบ่งสัจตะออกเป็น
2 ประเภทนี้คือสมมติฐานเบื้องต้นของซาร์ตร์

เนื่องจากสัจตะในตัวเองหรืออีกนัยหนึ่ง สิ่งของ หรือวัตถุ มีลักษณะ
ที่แน่นอน อดิเรก และตายตัว ซาร์ตร์จึงนิยามสัจตะในตัวเองไว้ว่า "สัจตะ
เป็น (Being is) สัจตะเป็นในตัวเอง (Being is in itself) สัจตะ
เป็นสิ่งที่มันเป็น (Being is what it is)"¹ สัจตะในตัวเองคือ ความ
เต็มเปี่ยมที่ไม่สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้น คือสิ่งที่ทับต้น

¹ Sartre, Being and Nothingness, p. xlii.

มันไม่ได้ถูกสร้าง ไม่ขึ้นกับอะไรโดยสิ้นเชิง ไม่ขึ้นแม้แต่กับกาลเวลา มันไม่ขาดอะไร สอดคล้องกับตัวเองอย่างเต็มที่ เป็นความเต็มเปี่ยมที่ปราศจากช่องว่างหรือรอยแตก ซึ่งจะช่วยให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นที่มีใช้ตัวมันเอง มันเป็นสิ่งที่มันเป็นที่นั้น และอยู่นอกความเป็นจริงของมนุษย์ (Human Reality) ตัวอย่างเช่น โต้ะ คือ สิ่งที่มีมันเป็น และไม่มีอะไรมากกว่านั้น

ขณะที่ชาร์ตอร์ให้ความเต็มเปี่ยม และความตายตัว เป็นลักษณะของ สัตตะในตัวเองหรือวัตถุสิ่งของ ในทางตรงกันข้าม สัตตะเพื่อตัวเอง มีลักษณะเป็นช่องว่างไม่ตายตัวโดยสมบูรณ์ ชาร์ตอร์ให้นิยามของ สัตตะเพื่อตัวเองไว้ว่า "คือ สัตตะที่เป็นสิ่งที่ตัวมันเองไม่เป็น และไม่เป็นที่ตัวมันเองเป็น"² (a being which is what it is not and is not what it is)"
 แท้จริงแล้ว สัตตะเพื่อตัวเองก็คือการรู้สำนึก สำหรับชาร์ตอร์ เขาใช้คำว่า สัตตะเพื่อตัวเอง การรู้สำนึก ความเป็นจริงของมนุษย์ เสรีภาพ การเลือกที่เสรีในความหมายเดียวกันและใช้แทนกันไปมาเสมอในแง่หนึ่ง สัตตะเพื่อตัวเองคือ สัตตะของการรู้สำนึกที่เป็น การเปิดเผย ที่เป็นความต้องการ การเลือก การปฏิเสธ สัตตะในตัวเองที่เป็น "สิ่งที่ตัวเองเป็น" ถ้า สัตตะในตัวเองคือความเต็มเปี่ยม สัตตะเพื่อตัวเองก็คือความขาด คือความว่างเปล่าโดยสมบูรณ์ สิ่งที่ สัตตะเพื่อตัวเองขาดก็คือ สัตตะในตัวเอง ฉะนั้น สัตตะเพื่อตัวเองจึงมีลักษณะที่ไม่เต็ม ไม่สมบูรณ์ และไม่ตายตัว

เนื่องจาก สัตตะเพื่อตัวเองมีลักษณะที่ "ขาด" อยู่เช่นนั้น มันจึงแสวงหา สัตตะในตัวเองตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม ในการแสวงหา สัตตะเพื่อตัวเองไม่เคยผูกพันตัวเองกับ สัตตะใด ๆ การกระทำของ สัตตะเพื่อตัวเองจึงเป็นการกระทำที่เสรี (Free Actions) การเลือกของ สัตตะเพื่อตัวเองจึงเป็นการเลือกที่เสรี โดยตัวมันเอง สัตตะเพื่อตัวเองไม่เป็นอะไรเลย ฉะนั้น

² Ibid., p. 58.

มันจึงมีเสรีภาพสัมบูรณ์ที่จะเป็นอะไรก็ได้ ในอีกแง่หนึ่ง การที่ชาร์ตร์กล่าวว่า สัตตะเพื่อตัวเอง เป็นสิ่งที่ตัวมันเองไม่เป็นนั้น หมายความว่า เป็นอนาคตที่ยังมิได้เป็น ผู้ที่เลือกความเป็นไปได้อันนี้ก็คือตัวมนุษย์เอง นี่คือการเลือกที่เสรีของมนุษย์ ส่วนสัตตะเพื่อตัวเอง ไม่เป็นสิ่งที่ตัวเองเป็นนั้น หมายความว่า มนุษย์มิใช่อดีตที่ผ่านไปแล้ว และก็มีในอนาคตที่มาไม่ถึง ส่วนปัจจุบันเป็นความว่างเปล่าที่ไม่มีไม่เป็นอะไร สัตตะเพื่อตัวเองหรือเสรีภาพของคนจึงอยู่ที่การเลือกอะไรเป็นเป้าหมาย เมื่อเลือกความเป็นไปได้โดยเสรีตามเป้าหมายแล้ว ความรับผิดชอบของมนุษย์จึงติดตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

โดยการเปรียบเทียบในเชิงรูปธรรม สัตตะในตัวเอง เปรียบได้กับวัตถุใดก็ได้ ส่วนสัตตะเพื่อตัวเอง ได้แก่กระจกเงา วัตถุสะท้อนภาพตนเองอยู่บนกระจกเงา แต่กระนั้น กระจกเงาก็ไม่มีสาระอะไรในตัวของมันเอง มีแต่เพียงการสะท้อนวัตถุในตัวมัน กระนั้น กระจกก็แยกต่างหาก และไม่เคยรวมกับวัตถุ³

ในทำนองเดียวกัน อาจเปรียบเทียบในอีกแง่หนึ่งได้ว่าในห้องมืดที่มีแก้วและโต๊ะวางอยู่ เนื่องจากเป็นห้องที่มืด เราจึงไม่รู้ว่ามีโต๊ะและแก้วอยู่ในห้องนั้น ทันใดเมื่อเปิดไฟขึ้น เราก็จะมองเห็นโต๊ะและแก้วตามตำแหน่งที่มีวางอยู่ แสงไฟที่สว่างขึ้นเพื่อเปิดเผยหรือฉายให้เห็นโต๊ะและแก้ว ก็คือ สัตตะเพื่อตัวเอง ส่วนโต๊ะและแก้วก็คือสัตตะในตัวเอง ปราศจากแสงไฟหรือการรู้สำนึก เราก็จะไม่เห็นอะไรเลย ไม่เห็นว่าโต๊ะเป็นโต๊ะ หรือแก้ว

³Norman N. Greene, Jean Paul Sartre : The Existentialist Ethic. (USA : The University of Michigan Press, 1960), p. 17.

เป็นแก้อั ชณะเดียวกันแสงไฟก็ไม่มีสาระอะไรในตัวเอง และไม่สามารถ
จะไปรวมตัวกับโตะหรือแก้อัที่เป็นวัตถุได้ ฉันทิดก็ฉันทัน

ปัญหาที่น่าสนใจในที่นี้ก็คือ ทำไมชาร์ตต์ จึงหลีกเลี่ยงที่จะใช้คำว่า
"สิ่งของ" และมนุษย์ หรือจิต กับวัตถุ และหันมาใช้คำว่า สัตตะในตัวเอง
กับสัตตะเพื่อตัวเอง แทนคำที่คุ้นเคยข้างต้น ผู้วิจัยเข้าใจว่า ชาร์ตต์พยายาม
บรรยายความเป็นจริงของมนุษย์ และการมีอยู่ของวัตถุในลักษณะที่สัมพันธ์กัน
คำว่า สัตตะในตัวเอง และ สัตตะเพื่อตัวเอง ใช้เพื่อเน้นความสัมพันธ์อัน
ใกล้ชิดระหว่างจิตกับวัตถุ เพื่อเน้นความสัมพันธ์ที่เป็นเอกภาพของคนกับสิ่งของ
และกับตัวเอง ขณะเดียวกัน คำว่า "ในตัวเอง" กับ "เพื่อตัวเอง"
ก็ทำให้ความแตกต่างระหว่างสัตตะ 2 ประเภทนี้ชัดเจน กระนั้น ผู้วิจัยเข้าใจ
ว่าชาร์ตต์ใช้คำว่า สัตตะในตัวเอง เพื่อดึงความสนใจของเราสู่เอกภาพอัน
สมบูรณ์ที่สสารวัตถุมีกับตัวมันเอง มะม่วงก็คือมะม่วง มันไม่มีภาวะของการ
กลายเป็นสิ่งที่มันควรจะเป็น สัตตะของมะม่วงอยู่ในตัวเอง และไม่มี ความ
สัมพันธ์กับตัวเอง แต่ชาร์ตต์ใช้คำว่า "สัตตะเพื่อตนเอง" กับมนุษย์
เพราะมนุษย์ไม่เคยเป็นหนึ่งเดียวกับตัวเองโดยสมบูรณ์ การขาดเอกภาพ
กับตัวเองช่วยให้มนุษย์มองออกนอกตัวเอง สัมพันธ์ทุกสิ่งทุกอย่างกับตัวเอง
และเพื่อจุดมุ่งหมายของเขาเอง จิตจึงเป็นสัตตะเพื่อตัวเอง เพราะมันมี
แนวโน้มตามธรรมชาติที่จะสัมพันธ์สัตตะทุกอย่างกับจุดมุ่งหมายของมันเอง

จากเท่าที่ผู้วิจัยอธิบายมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า สำหรับชาร์ตต์ มนุษย์
ก็คือ สัตตะเพื่อตัวเองที่เป็นสิ่งที่ตัวมันเองไม่เป็น และไม่เป็นที่ตัวมันเอง
เป็น มนุษย์อยู่ในโลกเสมอ เช่นเดียวกับที่มนุษย์อยู่ในสถานที่ และในกาลเวลา
ในลักษณะต่าง ๆ กัน สำหรับชาร์ตต์ มนุษย์ - สัตตะเพื่อตัวเอง - ก็คือ
สัตตะของการปฏิเสธ (Being of negation) มนุษย์มิใช่อดีตของตน
เพราะอนาคตกำลังจะเกิดขึ้น และเมื่อมนุษย์กำลังจะฉวยคว้าปัจจุบันเอาไว้

เขาก็พบว่าปัจจุบันหายไปแล้ว มนุษย์มีใช้สิ่งของ กระนั้น มนุษย์ก็ปรารถนาที่จะอึดเต็ม และสมบูรณ์เช่นวัตถุสิ่งของ ความปรารถนาเช่นนี้ไร้ประโยชน์ มนุษย์จะอึดเต็มไปได้เมื่อตายไปแล้ว และศพนั้นกลายเป็นสัตว์ตะในตัวเอง ความสามารถที่จะปฏิเสธนี้ทำให้มนุษย์มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากสิ่งอื่น คือไม่เป็นสิ่งที่ตัวเองเป็นและเป็นสิ่งที่ตนเองไม่เป็น

ใช้แต่เท่านั้น ในสายตาของชาร์ตอร์ มนุษย์ไม่มีแก่นสารตายตัว ตรงข้ามกับคริสต์ศาสนาที่เชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและมนุษย์ ก่อนจะลงมือสร้างมนุษย์ ภาพและลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์มีอยู่ในใจของพระเจ้า ฉะนั้น คริสตชนจึงเชื่อว่า มนุษย์มีแก่นสารและแก่นสารนี้ มนุษย์ทุกคนมีเหมือนกัน เพราะสร้างจากแบบเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ แก่นสารของมนุษย์จึงเป็นสากล และมีมาก่อนชีวิต แต่สำหรับชาร์ตอร์ ชีวิตมาก่อนแก่นสาร ไม่มีใครมีแก่นสารตายตัว มนุษย์สร้างตัวเอง มนุษย์เป็นผลผลิตของการกระทำ มนุษย์สร้างธรรมชาติของตน เขาสร้างแก่นสารของเขาเอง เขาเป็นสิ่งที่เขาทำมิใช่ เขาทำสิ่งที่เขาเป็น มนุษย์มิใช่อะไรอื่น นอกจากผลผลิตที่เขาสร้างให้แก่ตนเอง ฉะนั้น ในเมื่อมนุษย์มีอยู่ก่อน แล้วค่อยสร้างสรรคแก่นสารของตนเอง ต่อมาโดยปราศจากแบบแผนสากลของมนุษย์ หรือธรรมชาติของมนุษย์มา กำหนดแล้ว มนุษย์จึงเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ สำหรับชาร์ตอร์ การเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ของมนุษย์นั้นยืนยันได้จากนิยามหนึ่งของมนุษย์ที่ชาร์ตอร์ให้ไว้ได้แก่ มนุษย์เป็นอิสระ มนุษย์คือ เสรีภาพ น่าสังเกตว่า ชาร์ตอร์มิได้ใช้คำว่า มนุษย์มีเสรีภาพตามที่คนทั่วไปใช้กัน ผู้วิจัยจะอภิปรายเรื่องนี้อย่างละเอียดอีกครั้งในส่วนที่ว่าด้วยเสรีภาพสมบูรณ์ของชาร์ตอร์

ในสายตาของชาร์ตอร์ ข้อเท็จจริงที่ว่ามนุษย์อยู่ในโลกเสมอ อยู่ในสถานที่ และในกาลเวลาในลักษณะต่าง ๆ เสมอนั้น ช่วยยืนยันความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับโลกซึ่งไม่สามารถแยกจากกันได้ ต่างจากปัจเจกบุคคล

ในทัศนะของลัทธิเพเลโตที่สามารถแยกแยะแม้แต่ร่างกายออกจากโลกได้ แต่สำหรับ ชาร์ตร์ เนื่องจากการรู้สำนึกจะสัมพันธ์กับสิ่งที่ถูกรับรู้เสมอ (Intended object or Noema) โดยอาศัยกระแสการรับรู้ (Noesis) ที่ถือเป็น การกระทำของการรู้สำนึก การรู้สำนึกทั้งหมดจึงเป็นการรู้สำนึกของอะไร บางอย่าง (All consciousness is consciousness of something) ไม่มีการรู้สำนึกลอยที่ทำหน้าที่ "คิด" อย่างเดียวโดยปราศจากวัตถุแห่งการคิด หรือการรับรู้แบบเดส์คาร์ต (Descartes, 1596-1650) ฉะนั้น โดยนัยนี้ ทุกการคิดและการรับรู้ของฉัน (Cogito or I think) จะต้องมีวัตถุของการรับรู้ (Cogitatum or object of perceiving) อยู่แล้วในตัว สำหรับชาร์ตร์ จากประโยคฉันคิด โลกจึงมีอยู่แล้ว โดยไม่ต้องพิสูจน์อีกครั้ง ถึงความมีอยู่ของโลก แบบที่เดส์คาร์ตทำไว้ในหนังสือชื่อ Meditations

จากที่กล่าวมา ในความเห็นของชาร์ตร์ ในเมื่อปราศจากพระเจ้า พระผู้สร้างแล้ว มนุษย์จึงเป็นผู้สร้างโลก หรืออีกนัยหนึ่ง มนุษย์ให้ความหมาย แก่โลก หมายความว่า มนุษย์มิได้สร้างภูเขา แม่น้ำ แ่งดิน หรือสิ่งของที่เป็น สสารวัตถุอื่น ๆ ขึ้น เป็นแต่เพียง "ให้ความหมาย" แก่สิ่งต่าง ๆ ในโลก สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะมีใช้ตัวของมันเอง หากปราศจากความหมายที่มนุษย์ให้แก่มัน ตัวอย่างเช่น โต๊ะกินข้าว โต๊ะเขียนหนังสือ ม้านั่งหรือพินทุงข้าว ทั้งหมดนี้เป็น วัตถุประดิษฐ์การสิ่งเดียวกันแต่นำมาใช้ในต่างกรรมต่างวาระกันได้ โดยตัว ของมันเองมันไม่เป็นอะไร แต่พร้อมที่จะเป็นทุกอย่าง แล้วแต่ความหมายที่ มนุษย์จะให้แก่มัน ในทำนองเดียวกัน เมื่อเราเดินเข้าไปพบปิแอร์ในร้าน เหล้าตามนัด ในขณะที่เรามองหาอยู่นั้น เรามีภาพของเขายู่ในใจเราตลอด เวลา เมื่อเห็นสิ่งต่าง ๆ เช่น แก้ว เครื่องดนตรี แยกอื่น ๆ ในร้าน เราก็ สามารถปฏิเสธได้ว่าสิ่งเหล่านี้ ไม่ใช่ปิแอร์ มนุษย์ก็สร้างโลกโดยการปฏิเสธ ทำนองเดียวกัน เมื่อผู้วิจัยเข้าไปในครัว สิ่งที่อยู่กลางห้องปรากฏเป็นโต๊ะ-อาหาร ก็ต่อเมื่อความหมายอื่น ๆ ถูกลบออกไปแล้ว และความสามารถที่จะ ปฏิเสธนี้ ทำให้มนุษย์สามารถให้ความหมายแก่โลกได้

2.2 สัจตะในตัวเองเพื่อตัวเอง : ความขัดแย้งทางสัจวิทยา : พระเจ้าที่เป็นไปไม่ได้ (Being-in-itself-for-itself ; The Ontological Contradiction : The Impossible God)

ในแง่ที่เป็นการศึกษาสัจตะ ความว่างเปล่า ความไม่มีไม่เป็นอะไร การรู้สำนึก หรือสัจตะเพื่อตัวเอง จึงอยากทำให้ตัวเองเต็มเปี่ยมด้วยสัจตะในตัวเอง นี่คือนิยามคติสูงสุดของมนุษย์ซึ่งได้แก่ การเป็นทั้งสัจตะในตัวเอง เพื่อตัวเองพร้อม ๆ กันไป ในอีกมุมมองหนึ่งสภาวะเช่นนี้ก็คือ การเป็นพระเจ้า นั่นเอง หมายความว่า ในด้านหนึ่ง มนุษย์พยายามหลบหนีจากความคับข้องใจ ความทุกข์ และความไม่มีไม่เป็นอะไร เพื่อจะประสบความสำเร็จในการหลบหนีจากภาวะที่ไม่พึงปรารถนาดังกล่าว มนุษย์จึงพยายามเป็นสัจตะในตัวเองที่เต็มเปี่ยมและตายตัว ไม่ต้องอาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ อนาคตของมนุษย์จะได้ไม่เป็นคำถามที่เปิดกว้างซึ่งความเป็นไปได้ และความคาดหวังหลายๆ อย่างอาจจะไม่เป็นไปตามที่หวังไว้หรือต้องการได้ แต่ในอีกด้านหนึ่ง มนุษย์ก็อยากมีเสรีภาพที่จะให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ ที่จะสร้างชีวิตของตนตามใจปรารถนา ที่จะหวังและวาดโครงการสำหรับอนาคตที่จะคาดหวังสิ่งต่าง ๆ จากอนาคต กระนั้น มนุษย์จะมีเสรีภาพได้ก็ต่อเมื่อมีความว่างเปล่าอยู่ในตัว ความว่างเปล่าไม่มีไม่เป็นอะไรนี้จะทำให้มนุษย์มีเสรีภาพที่จะกำหนดลักษณะหนึ่งลักษณะใดให้แก่สิ่งต่าง ๆ ได้ ขณะเดียวกันก็สามารถยอมรับหรือปฏิเสธลักษณะนั้นได้ตลอดเวลา ถ้าจะให้มนุษย์มีสภาพอ้อมเต็มตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง มนุษย์ก็ต้องเป็นสัจตะในตัวเองที่ไร้เสรีภาพในการสร้างสรรค์ปั้นแต่งอะไรอีกต่อไป นี่คือนิยามคติที่เป็นไปไม่ได้ของมนุษย์ ซึ่งได้แก่ การเป็นทั้งสิ่งที่อ้อมเต็มและตายตัว ควบคู่ไปกับการมีเสรีภาพ ที่จะ เป็นทั้งสัจตะในตัวเอง-เพื่อตัวเอง ก็คือการเป็นพระเจ้า นิยามคตินี้เป็นไปไม่ได้ เพราะเสรีภาพกับการอ้อมเต็มไปด้วยกันไม่ได้ การอ้อมเต็มหรือตายตัว หมายถึงการไม่มีความเป็นไปได้ใด ๆ หลงเหลืออยู่ ส่วนการมีเสรีภาพหรือการ

เป็นอิสระนั้น หมายถึงการไม่อ้อมอ้อมตายตัว แนวคิดเกี่ยวกับพระเจ้าอันเป็น
 อุดมคติของมนุษย์ จึงเป็นความขัดแย้งทางสัตววิทยา ไม่มีอะไรสามารถจะเป็น
 ทั้งสัตตะในตัวเองและเพื่อตัวเอง พร้อม ๆ กันไปได้ อุดมคติเช่นนั้นของ
 มนุษย์จึงเป็นต้นเหตุที่ไร้ประโยชน์ เป็นความขัดแย้งกันในตัวเอง การที่มนุษย์
 ไม่สามารถทำอุดมคติดังกล่าวให้กลายเป็นความจริงขึ้นมาได้นั้น ทำให้มนุษย์มี
 ความผิดหวัง ทั้งนี้เพราะมนุษย์ต้องการสิ่งที่ขัดแย้งกันเอง

เมื่อพิจารณาแนวคิดที่ว่าด้วย "พระเจ้าที่เป็นไปไม่ได้" ของชาร์ตต์
 แล้ว (The Impossible God) จะพบว่า ในแง่หนึ่งแนวคิดเช่นนี้มีใช้
 ความคิดใหม่เอี่ยมอ่องถอดตามสำหรับโลกตะวันตก อาจจะเป็นเพียงการนำ
 เอาความขัดแย้งดั้งเดิมมาเสนอใหม่เท่านั้น ในยุคกลางได้เคยมีการอภิปราย
 ในประเด็นความขัดแย้งทางสัตววิทยาเกี่ยวกับธรรมชาติของพระเจ้ามาแล้ว
 ธรรมชาติหรือคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของพระเจ้ามี 3 ประการ ได้แก่

หนึ่ง ทรงรอบรู้ทุกอย่างโดยไร้ขอบเขตจำกัด ทรงรู้แม้กระทั่ง
 ความลับในใจของมนุษย์ (Omniscient) หรือเหตุการณ์อนาคต

สอง ทรงเลือกและกระทำทุกอย่างที่พระองค์ทรงปรารถนาได้
 ทั้งในระดับธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ (Omnipotent)

สาม ทรงสถิตย์อยู่ทุกหนทุกแห่ง (Omnipresent)

ความขัดแย้งทางสัตววิทยาที่เกิดขึ้น ก็คือ ถ้าพระเจ้าทรงมีอิสระที่จะ
 เลือกกระทำทุกอย่าง ก็ต้องปราศจากความรู้ที่ว่า อนาคตเป็นสิ่งที่ถูกกำหนด
 ไว้แล้ว (determined) แต่ถ้าพระองค์ทรงเป็นสัพพัญญู แน่แน่นอนพระองค์ก็
 จะทรงรู้ทุกอย่างที่จะเกิดขึ้นในอนาคต "การเลือก" ของพระองค์ก็จะไม่ใช่
 การเลือก หรือมิฉะนั้น ถ้าจะให้การเลือกของพระองค์เป็นการเลือก ความรู้
 ของพระองค์ก็จะไม่สมบูรณ์ นี่คือนัยที่ถกเถียงกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ในบรรดานักเทววิทยาของคริสต์ศาสนา

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเข้าใจว่า การปฏิเสธพระเจ้าของชาร์ตร์นั้น สอดคล้องโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ กับวาทะของนิทเช่ นักปรัชญาชาวเยอรมัน ที่ได้ประกาศเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 ว่า "พระเจ้าตายเสียแล้ว" ปรัชญาของเขาไม่อาจยอมรับพระเจ้าได้ ทั้งนี้ไม่เพียงแต่เพราะว่า มนุษย์ในสายตาของชาร์ตร์เป็นสิ่งที่ไม่มีแก่นสารตายตัวเท่านั้น ดังกรณีเช่น ความคมเป็นแก่นสารของมิด ความหนักแน่นเป็นแก่นสารของฆ็อน แต่เนื่องจากไม่มีใครสร้างมนุษย์ มนุษย์สร้างตัวเอง ฉะนั้น จึงไม่มีใครมีแก่นสารตายตัว แต่การปฏิเสธพระเจ้าของชาร์ตร์นั้น ยังส่งผลกระทบต่อแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพและความรับผิดชอบสมบูรณ์ของมนุษย์ (Man's absolute freedom and total responsibility) ในแง่ที่ว่า เมื่อไม่มีพระเจ้าควบคุมบงการหรือลิขิตชีวิตมนุษย์ เมื่อไม่มีพระเจ้าไว้เป็นข้ออ้างหรือที่พิกพิง มนุษย์ก็หลุดพ้นจากเทวลลิขิต (Predestination) หรือชะตาลิขิต (Fatalism) อันเป็นกรอบที่ปิดกั้นเสรีภาพของมนุษย์ ฉะนั้น มนุษย์จึงเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์โดยปราศจากขอบเขตจำกัดใดๆ เสรีภาพสมบูรณ์นี้มิใช่อุดมคติที่ทุกคนใฝ่ฝันหา หากเป็นข้อเท็จจริงที่ควบคู่มากับความ เป็นมนุษย์ ดังที่ชาร์ตร์กล่าวว่ามนุษย์ คือ เสรีภาพ และมนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ เมื่อมนุษย์มีเสรีภาพสมบูรณ์ในการเลือก ความรับผิดชอบที่ควบคู่กับเสรีภาพย่อมสมบูรณ์ตามไปด้วย การปฏิเสธพระเจ้าของชาร์ตร์จึงถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ต่อการสร้างแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพสมบูรณ์และความรับผิดชอบสมบูรณ์ของชาร์ตร์ ต่อไปผู้วิจัยจะนำเสนอแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพที่สมบูรณ์ของชาร์ตร์

เสรีภาพสมบูรณ์ของชาร์ตร์ (Sartre's absolute freedom)

ในทัศนะของผู้วิจัย ลักษณะสำคัญ 4 ประการต่อไปนี้จะช่วยให้เข้าใจได้ว่า ทำไมเสรีภาพของมนุษย์ในสายตาของชาร์ตร์จึงสมบูรณ์เต็มที่ ไร้ขอบเขตจำกัดใด ๆ

ประการแรก ไม่มีพระเจ้า ปรัชญาของชาร์ตร์ไม่อาจยอมรับพระเจ้าได้ เพราะถ้าพระเจ้ามีอยู่ เสรีภาพของมนุษย์ก็จะสัมบูรณ์ไม่ได้ และเป็นไปไม่ได้ ทั้งนี้เพราะว่า ถ้าพระเจ้ามีอยู่ พระองค์ก็จะทรงมีบทบาทในการเลือกและการกระทำของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ปราศจากเสรีภาพอย่างแท้จริง แต่เนื่องจาก "พระเจ้าตายเสียแล้ว" ตามวาทะของนิกเซ่ พระองค์จึงไม่ทรงมีบทบาทใด ๆ ในกิจการงานและการกระทำของมนุษย์

ประการที่สอง ไม่มีอัตตา (Ego) ชาร์ตร์ได้กำจัดอัตตาออกไปเพื่อว่า มนุษย์จะปราศจากองค์ประกอบที่เหมาะสมที่นัยตินิยม (Determinism) จะแผ่อิทธิพลเข้ากระทบได้ ฉะนั้น จึงไม่มีแรงจูงใจ (mobile) ใด ๆ ที่จะแสดงอิทธิพลเหนือเสรีภาพของมนุษย์ ถ้าแรงจูงใจบางอย่างดูเหมือนจะมีอิทธิพลต่อใครคนหนึ่งบ้าง ก็เป็นเพราะว่า ใครคนนั้นเลือกที่จะตกอยู่ใต้อิทธิพลของแรงจูงใจนั่นเอง แรงจูงใจไม่มีอำนาจอิทธิพลใด ๆ ต่อการเลือกของมนุษย์ มนุษย์เลือกแรงจูงใจและการกระทำเอง มนุษย์จึงมีเสรีภาพโดยสัมบูรณ์⁴

ประการที่สาม การเลือกที่เสรีเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ มนุษย์ไม่สามารถไม่เลือกได้ ฉะนั้น มนุษย์จะตกไปอยู่กลุ่มเดียวกับวัตถุสิ่งของ การเลือกของมนุษย์ปลอดจากสาเหตุ หรือปัจจัยบังคับหรืออิทธิพลใด ๆ สิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะ "มนุษย์เป็นอิสระเต็มที่"⁵ สำหรับมนุษย์การมีชีวิตอยู่ก็คือการเลือก เสรีภาพของชาร์ตร์สุดโต่ง สัมบูรณ์ ไร้ขอบเขต ก็เพราะเป็นเสรีภาพของการเลือกที่เสรี สำหรับชาร์ตร์ เสรีภาพคือแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ นี่คือการประกาศว่ามนุษย์จะเป็นอะไรก็ได้ตามที่ตัวเองต้องการจะเป็น ความสามารถที่จะเป็นอะไรก็ได้⁶ของมนุษย์จะติดตัวมนุษย์ไปตลอด สิ่งที่ติดตัวไปตลอดนี้มีใช้

⁴Wilfred Desan, The Tragic Finale (New York : Harper and Row, 1960), p. 160.

⁵Sartre, Being and Nothingness. p. 442.

แก่นแท้ของมนุษย์ (Essence) แบบที่อาโควนัสเข้าใจ สำหรับอาโควนัส แก่นสารของมนุษย์มาก่อนตัวมนุษย์ที่เกิดมา เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ในใจของพระเจ้า ตัวอย่างเช่น หม้อ จะต้องมียู่ในใจของช่างปั้นหม้อก่อน มิฉะนั้น ก็จะไม่มียหม้อ ที่มาปรากฏในโลกความเป็นจริง แก่นสารของมนุษย์มีก่อนแล้วในพระทัยของพระเจ้าก่อนลงมือสร้างมนุษย์ ในแง่นี้ แก่นสารมาก่อนมนุษย์ และแก่นสารนี้มนุษย์ทุกคนมีเหมือนกันเพราะสร้างจากแบบหรือเข้าเดียวกัน ดังนั้นแก่นสารของมนุษย์จึงเป็นสากลและมีมาก่อนชีวิต (Essence precedes Existence)

แต่ชาร์ตร์ตั้งใจแย้งแนวคิดของอาโควนัสโดยตรง สำหรับชาร์ตร์การดำรงอยู่มาก่อนแก่นสาร (Existence precede Essence) ไม่มีพระเจ้า ไม่มีแบบแผนสากลของมนุษย์ ไม่มีธรรมชาติของมนุษย์ คนแต่ละคนต่างกัน มนุษย์สร้างตัวเอง ไม่มีใครมีแก่นสารตายตัว มนุษย์ต้องเลือกแก่นสารให้แก่ตนเอง กล่าวโดยรวมแล้ว ชาร์ตร์มิได้บอกว่า มนุษย์ไม่มีแก่นสาร เพียงแต่ยืนยันว่า แก่นสารของมนุษย์นั้นมาที่หลังการมีอยู่ ฉะนั้น การที่ชาร์ตร์บอกว่า มนุษย์ไม่มีแก่นสาร ในขณะเดียวกัน เขาก็บอกว่า แก่นแท้ของมนุษย์คือเสรีภาพนั้น เกี่ยวพันอย่างมากกับแนวคิดของเขาที่ว่า การมีอยู่ของมนุษย์มาก่อนแก่นสาร หมายความว่า "มนุษย์มีอยู่ก่อนแล้วนิยามตัวเองภายหลัง มนุษย์มิใช่อะไรอื่น นอกจากผลิตผลที่เขาสร้างให้แก่ตัวเอง"^๑ ในตอนแรกมนุษย์ไม่เป็นอะไรเลย แต่หลังจากนั้น มนุษย์จะเป็นอะไรก็ได้ตามที่ตัวเองอยากจะเป็น เพราะมนุษย์คือผลิตผลของการกระทำ ไม่มีใครขจัดหรือกล้ำหาญแต่กำเนิด แต่มนุษย์สร้างตนเองให้เป็นคนขจัดโดยการกระทำของเขาเอง กระนั้นความขจัดก็ไม่ได้ฉีกเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นคนของเขาตลอดไป มนุษย์สร้างตัวเองใหม่อยู่เสมอ มนุษย์มีเสรีภาพเต็มที่จะเลือกแก่นสารให้แก่ตนเอง

^๑Jean - Paul Sartre, L'existentialisme est un Humanisme. (Paris : Nagel : 1970), pp. 21-22.

ประการที่สี่ เสรีภาพคือการลงโทษ มิใช่พรสวรรค์ ชาร์ตร์จึงกล่าวว่า "มนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ"⁷ หมายความว่าไม่มีข้อจำกัดใด ๆ ต่อเสรีภาพของมนุษย์เลย นอกจากเสรีภาพเอง อีกนัยหนึ่ง "มนุษย์ไม่เป็นอิสระที่จะยับยั้งการมีเสรีภาพของตน" (We are not free to cease being free)⁸ มนุษย์มิได้มีชีวิตอยู่ก่อนเพื่อที่จะมีเสรีภาพต่อมา แต่มนุษย์เกิดพร้อมกับเสรีภาพ ไม่มีความต่างระหว่างการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์กับการมีเสรีภาพของเขา มนุษย์ไม่สามารถเป็นทาสในบางคราว และเป็นอิสระในบางคราว เขาเป็นอิสระเสมอไปและเต็มที่ เพราะเขาถูกสาปให้มีเสรีภาพ แนวคิดเช่นนี้ของชาร์ตร์ส่งผลให้ผู้กระทำทุกคนเป็นผู้กระทำที่อิสระ (Free Agent) ทุกการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่อิสระหมด ไม่มีการบังคับ การขัดขืนใด ๆ ทั้งสิ้น มนุษย์เป็นอิสระแม้จากอดีตของตน ชาร์ตร์เชื่อว่าอดีตเกิดขึ้นแล้ว ตายไปแล้ว ไม่มีบทบาทอะไรอีกในชีวิตของคน ถ้ามันมีบทบาท ก็เพราะว่ามนุษย์ได้ยกบทบาทนี้ให้แก่มัน อดีตไม่มีความหมายอะไรถ้ามนุษย์ไม่ให้ความหมายแก่มัน นี่คือแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพสัมบูรณ์ของชาร์ตร์ที่มีความหมายค่อนข้างสุดโต่งและรุนแรง

"ถ้าไม่มีพระเจ้า ทุกสิ่งก็ทำได้" นี่คือนิยามของดอสโตเยฟสกี นักประพันธ์นามอุโฆษชาวรัสเซีย ชาร์ตร์ถือจุดนี้เป็นที่ตั้งต้นของลัทธิเอ็กซิซิ-เท็นเชิลลิสม์ของเขา และแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพสัมบูรณ์ของเขา ด้วยเหตุผล 4 ประการดังที่กล่าวมาข้างต้น ชาร์ตร์จึงมีความเห็นว่า เสรีภาพคือความสามารถที่จะปฏิเสธ และมนุษย์เท่านั้นที่สามารถปฏิเสธ ไม่ว่าจะมนุษย์จะตกอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ มนุษย์ยังมีทางเลือกเสมอ ในทุกสถานการณ์

⁷Sartre, Being and Nothingness. p. 439.

⁸Ibid.

ตราบใดที่เรามีเสรีภาพที่จะเลือก เราจะสามารถพุ่งตัวเองไปข้างหน้าสู่นาคตได้ โดยมีพื้นฐานอยู่บนเสรีภาพของเรา ฉะนั้น มนุษย์จึงเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทเดียวที่สามารถทำตัวเองให้ไม่เป็นสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ และเป็นสิ่งที่ตัวเองไม่เป็นอยู่ได้ (being which is not what it is and which is what it is not) ทั้งนี้เพราะมนุษย์สามารถปฏิเสธหรือตัดขาดจากอดีตของตนที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงแล้วได้ ขณะเดียวกัน มนุษย์ก็มีศักยภาพที่จะกระทำสิ่งใหม่ ๆ ในอนาคตได้เช่นกัน

ในเรื่องเสรีภาพนี้ ชาร์ตร์ไปไกลถึงกับว่าคนเราปฏิเสธได้แม้แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกับร่างกายของเรา ทั้งนี้ เพราะในความหมายหนึ่ง "เสรีภาพคือเสรีภาพของการเลือก"^{๑๐} แม้แต่การเหนื่อยและนั่งพักผ่อนระหว่างเดินทางท่องเที่ยวก็ถือเป็นการเลือกที่จะเหนื่อย เขายกตัวอย่างว่า เขาออกเดินทางท่องเที่ยวไปกับเพื่อน ๆ เมื่อเดินไป 2-3 ชั่วโมง ความเหนื่อยเพิ่มขึ้น ท้ายที่สุดรู้สึกเจ็บปวดมาก ช่วงแรกเขาพยายามฝืน แล้วก็ปล่อยไป เลิกฝืนวางกระเป๋าเดินทางข้างถนน และล้มตัวลงข้าง ๆ กระเป๋านั้น บางคนอาจตำหนิการกระทำของเขา และคิดว่า เขาไม่มีเสรีภาพ กล่าวคือ ไม่เพียงแต่ว่าการกระทำของเขาไม่ถูกกำหนดโดยสิ่งใดหรือผู้ใดเท่านั้น แต่ว่าเขาจะสามารถต่อสู้เอาชนะความเหนื่อยของเขาได้ยาวนานขึ้น เขาน่าจะทำเช่นเดียวกับที่เพื่อนพ้องของเขาทำ คือไปให้ถึงที่พักก่อนที่จะพักผ่อนคลายเหนื่อย^{๑๑} ต่อกรณีนี้ ชาร์ตร์จะโต้แย้งว่า เขาเหนื่อยเกินกว่าที่จะทำเช่นนั้นได้ เขาอาจเลือกทำอย่างอื่นก็ได้ แต่นี่เพียงแต่เขาเลือกที่จะเหนื่อยก่อนเท่านั้น ในทุกกรณี เขามิได้ถูกบังคับโดยโครงสร้างทางกายวิภาคของมนุษย์ให้เหนื่อย

^{๑๐} Ibid.

^{๑๑} Ibid., pp. 453-454.

ความเหนือยเป็นเพียงข้อมูล (Facticity) เขาเป็นอิสระที่จะตีความว่า เขาจะทำอะไรกับมัน ถ้าเขาเลือกหนึ่งพักก็เท่ากับเขาเลือกให้ความเหนือย มีอำนาจเหนือเขา แต่โดยตัวมันเอง ความเหนือยทำอะไรเขาไม่ได้ ฉะนั้น "แม้แต่การไม่เลือกก็ยังถือเป็นการเลือกที่จะไม่เลือกด้วย"¹¹ ทั้งนี้เพราะว่า "ทั้งหมดของเราในฐานะมนุษย์ ก็คือการเลือกและการกระทำเท่านั้น" (We are wholly choice and act)¹²

จากอรรถาธิบายที่ผ่านมาทั้งหมดว่าด้วยเสรีภาพ เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าสำหรับชาร์ตั้นั้น เสรีภาพมีลักษณะสัมบูรณ์ (Absolute) ไร้ขอบเขตจำกัด (Unbounded) และปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ที่จะมากำหนดกฎเกณฑ์กับเสรีภาพ (Entire and unconditioned)¹³ ทั้งนี้ก็เพราะเป็นเสรีภาพทางความคิดหรือในทางภูมิปัญญา มากกว่าที่จะเป็นเสรีภาพตามข้อเท็จจริง สำหรับชาร์ตั้นั้นไม่มีที่ใดที่มนุษย์ไม่มีเสรีภาพ แม้แต่นักโทษที่ถูกคุมขังในคุก แต่ในสายตาของชาร์ตั้นั้นการถูกคุมขังเป็นเพียงสถานการณ์ที่นักโทษผู้นั้นเข้าไปพัวพัน แต่ความหมายของสถานการณ์นั้น ก็ขึ้นอยู่กับทางเลือกตัดสินใจของเขาเอง เขาอาจยอมจำนนอยู่เฉย ๆ หรืออาจหาทางแหกคุก แม้จะเสี่ยงต่อความตาย มนุษย์มีทางเลือกเสมอ เพราะถ้ากล่าวโดยถึงที่สุดแล้ว มนุษย์มีสิทธิ์เสมอที่จะเลือกระหว่าง ความตาย กับการมีชีวิตอยู่ ด้วยเหตุนี้ เสรีภาพจึงไม่มีขอบเขตจำกัด เพราะชาร์ตั้นั้นเสรีภาพในการเลือกแต่อย่างเดียว ดังที่ ชาร์ตั้นั้นเขียนว่า "เสรีภาพ การเลือก การให้ความหมาย การอยู่ในกาลเวลา ทั้งหมดนี้มีความหมายเดียวกัน และหมายถึงสิ่งเดียวกัน"¹⁴ แม้แต่การไม่เลือกก็ถือว่า

¹¹ Ibid., p. 481.

¹² Ibid.

¹³ Ibid., p. 470.

¹⁴ Ibid., p. 445.

เป็นการเลือกที่จะไม่เลือก ชาร์ตร์เน้นเสรีภาพในการเลือกโดยไม่คำนึงถึงความสามารถที่จะทำตามการตัดสินใจเลือกควบคู่ไปด้วย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงพิจารณาว่า เสรีภาพสัมบูรณ์ของชาร์ตร์เป็นเพียงเสรีภาพทางความคิดเท่านั้น เสรีภาพของชาร์ตร์มีความหมายค่อนข้างจะสุดโต่ง ปราศจากการบังคับหรือการขัดขืนใด ๆ ทั้งสิ้น ดังที่ชาร์ตร์ได้ให้ตัวละครชื่อ จูปีเตอร์ (Jupiter) จากบทละครเรื่อง "Les Mouches" กล่าวว่า "ความลับที่เจ็บปวดขมขื่นของเทพเจ้าและของกษัตริย์ทั้งปวงก็คือ มนุษย์นั้นเป็นอิสระ ทุกคนมีเสรีภาพ"¹⁵ "ครั้งหนึ่งที่เสรีภาพได้ระเบิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ เทพเจ้า ทั้งปวงก็ไม่สามารถจะกระทำอะไรต่อมนุษย์คนนั้นเลย เพราะเสรีภาพเป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น"¹⁶ ด้วยเหตุนี้ จากแนวความคิดดังกล่าวของชาร์ตร์ ไม่ว่าจะเราจะเข้าไปที่การกระทำของใครก็ตาม ทุกการกระทำนั้นอิสระหมด การกระทำของเราทุกอย่างในสายตาของชาร์ตร์ล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่อิสระทั้งนั้น โดยนัยนี้ ถ้าเราถูกคุมขังในฐานะนักโทษในคุก โดยทั่วไปคนอื่นจะบอกว่าเราไร้อิสรภาพเสียแล้ว แต่สำหรับชาร์ตร์ ไม่มีที่ใดที่มีมนุษย์โดยไม่มีเสรีภาพ การถูกคุมขังเป็นเพียงสถานการณ์ที่เราเข้าไปพัวพัน แต่ความหมายของสถานการณ์นั้นก็ยังขึ้นอยู่กับทางเลือกตัดสินใจของเรา ในกรณีนี้ เราอาจยอมจำนนอยู่เฉย ๆ รับประทานอาหารที่ตั้งมันเป็นอยู่ หรืออาจหาทางแหกคุกแม้จะเสี่ยงต่อความตาย สำหรับชาร์ตร์ มนุษย์มีทางเลือกเสมอ เพราะกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้วมนุษย์มีสิทธิเสมอที่จะเลือกระหว่างความตายกับการมีชีวิตอยู่ อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดของชาร์ตร์ว่าด้วยเสรีภาพนั้นสุดโต่ง และรุนแรงอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์หลายพันปีของปรัชญาเกี่ยวกับเสรีภาพของ

¹⁵ Jean Paul Sartre, Huis Clos suivi de Les Mouches (Paris : Folio : 1991), p. 200.

¹⁶ Ibid., p. 203.

การกระทำ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม 3 ตัวอย่างต่อไปนี้ยกขึ้นมาเพื่อสนับสนุนแนวคิดที่ว่า ทุกการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่เสรีทั้งหมด ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปจะเห็นว่าเป็นการถูกบังคับอย่างชัดเจนก็ตาม แต่ในสาขาของชาร์ตต์ ทั้ง 3 ตัวอย่างต่อไปนี้ ก็คือประจักษ์พยานของเสรีภาพสัมบูรณ์ของมนุษย์อย่างปราศจากข้อสงสัย ดังตัวอย่างจากนักปรัชญาสตรีออสเตรียซึ่งสนับสนุนแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพสัมบูรณ์ของชาร์ตต์¹⁷

ตัวอย่างแรก สมมติว่า เสมียนธนาคารผู้หนึ่งถูกโจรใช้ปืนจี้ศีรษะ บังคับให้ส่งเงินในลิ้นชักของธนาคารมาให้ เธอทำตามคำสั่งของโจรโดยดุษณีมิได้ตื่นกลัว เธอยื่นเงินให้ด้วยเจตนาหลังจากที่พิจารณาอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้วในแง่ดังกล่าวได้ว่า เธอกระทำอย่างเสรีและอย่างรับผิดชอบ เพราะเธอเลือกที่จะกระทำเช่นนั้นโดยตระหนักอย่างเต็มเปี่ยมว่า เธอเลือกทำอย่างอื่นก็ได้ เช่น

- (1) ปฏิเสธที่จะส่งเงินให้
- (2) มุดตัวลงไปที่ใต้เคาน์เตอร์
- (3) หาทองกอดสัญญาณแจ้งเหตุร้าย
- (4) ขอมให้โจรยิงตายโดยต่อสู้สุดกำลัง

จะเห็นได้ว่า เสมียนธนาคารผู้นี้กระทำอย่างมีเสรีภาพเต็มที่ และก็ต้องรับผิดชอบเต็มที่ต่อสิ่งที่เธอทำ จะอ้างว่า ไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ ทั้งสิ้น เนื่องจากถูกบังคับไม่ได้ จุดสำคัญก็คือ เธอไม่ควรถูกประนามในการส่งเงินให้โจรด้วย ถ้ามองตัวอย่างนี้ผ่านแว่นตาของชาร์ตต์ ผู้วิจัยก็สรุปได้เพียงว่า

¹⁷Galen Strawson. "On the Inevitability of Freedom" American Philosophical Quarterly 4 October 1986: 393-406.

ป็นของโจรที่จู่อยู่บนศีรษะไม่สามารถลดทอนเสรีภาพของการกระทำของเสมียน
ธนาการลงเลยแม้แต่หน่วยเดียว

ตัวอย่างที่สอง สมมติว่า ท่านกำลังยืนอยู่ตรงกลางเรือ 2 ลำ ที่
กำลังแยกออกจากกันไปในทิศทางตรงกันข้าม แนนอนที่สุด ท่านจะต้องปล่อยมือ
จากเรือลำหนึ่งไป ท่านอาจจะอ้างว่า ท่านถูกบังคับให้ทำเช่นนั้น ไม่ทำไม่ได้
ถึงแม้จะอ้างว่าท่านไม่สามารถไม่กระทำเช่นนั้นได้ แต่นั่นก็คือการกระทำที่
ท่านเลือกได้ แม้จะอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่บีบบังคับเช่นนี้ ท่านยังมีทางเลือก
อื่นอีก กล่าวคือท่านสามารถปล่อยมือทั้ง 2 ข้าง จากเรือทั้ง 2 ลำได้ และตัว
ท่านก็เพียงแต่ตกลงมาลงทะเลเท่านั้น หรือไม่ก็ยังสามารถเลือกได้อีกว่า จะปล่อย
มือซ้ายเพื่อเลือกจับเรือด้านขวาที่มีภรรยาของท่านพร้อมกับลูก 2 คน และ
อาหาร หรือว่าจะปล่อยมือขวาเพื่อจับเรือด้านซ้ายมือที่มีลูกคนที่ 3 และคนสุดท้าย
อยู่โดยปราศจากอาหาร ท่านเลือกได้อย่างอิสระเสรีเต็มที่ในทุกกรณี ท่าน
มิได้ถูกบังคับจากอะไรเลยท่านยังมีเสรีภาพที่สมบูรณ์ในทุกกรณี

ตัวอย่างที่สาม ทหารที่ถูกซัดศึกจับได้และถูกขู่ว่าจะทรมานถ้าไม่
บอกความลับ โดยทั่วไปเราจะบอกว่าเขากำลังถูกบังคับ แต่สำหรับชาร์ดร์
ไม่มีใครบังคับใครได้ การถูกจับและถูกขู่เป็นเพียงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับเขา
สถานการณ์เป็นเพียงข้อมูลหรือข้อเท็จจริง และบังคับใครไม่ได้ นอกจากคนจะ
เลือกให้มันมีอิทธิพลบังคับเขา ทหารผู้นี้ยังมีทางเลือก เขายังเป็นอิสระอยู่
ในสถานการณ์เช่นนี้ เราคงเคยได้ยินว่า บางคนยอมตาย แต่ไม่ยอมบอก
ความลับแก่ศัตรู

อย่างไรก็ดี ข้อที่ควรระวังในการศึกษาเสรีภาพสมบูรณ์ของชาร์ดร์
ได้แก่ ในแง่หนึ่ง มีแต่เพียงเสรีภาพของคนอื่นเท่านั้นที่สามารถเป็นข้อจำกัดต่อ

เสรีภาพของเรา สิ่งอื่น ๆ นอกจากเสรีภาพของคนอื่นไม่ถือว่าเป็นอุปสรรคที่แท้จริงต่อเสรีภาพของเรา ไม่ว่าจะ เป็นสถานที่ของข้าพเจ้า อดีตของข้าพเจ้า สิ่งแวดล้อมของข้าพเจ้า เพื่อนมนุษย์ของข้าพเจ้า ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงสถานการณ์ของแต่ละคนที่ชาร์ตว์เรียกว่า ข้อมูลหรือข้อเท็จจริง ข้อมูลคือกลุ่มของข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคน ๆ หนึ่งที่จำกัดขอบเขตสถานการณ์ของเขา แต่มีได้จำกัดเสรีภาพของเขาแม้แต่น้อยนิด ข้อมูลจะมีลักษณะที่ตายตัว เช่นเดียวกับสัจตะในตัวเอง ข้อมูลจึงไม่สามารถบังคับใคร นอกจากคนจะเลือกให้ข้อมูลมีอิทธิพลบังคับเขา โดยปกติ จะถือกันว่า สิ่งเหล่านี้มาจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ แต่ชาร์ตว์คิดว่าไม่ใช่ เสรีภาพของมนุษย์นั้นสัมบูรณ์ ไม่ว่า สถานที่อดีต หรือสิ่งแวดล้อม ก็บังคับมนุษย์ไม่ได้ ดังที่ผู้วิจัยจะพิจารณาข้อมูลหรือข้อเท็จจริงแต่ละชนิดโดยสังเขป

1. สถานที่ของข้าพเจ้า

สถานที่ของข้าพเจ้า คือสถานที่ปัจจุบันที่ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ เมื่อสืบสาวไปจนถึงที่สุดแล้ว ก็จะย้อนกลับไปสู่สถานที่เกิดของข้าพเจ้าอันเป็นสถานที่แรกสุดก่อนจะย้ายไปสู่สถานที่อื่น ๆ ชาวนิยัตินิยม (Determinist) ชอบอ้างว่า เสรีภาพถูกจำกัดหรือการเลือกถูกจำกัดโดยสถานที่ที่มนุษย์เลือก เมื่อข้าพเจ้าเลือกสถานที่หนึ่งก็เท่ากับตัดการเลือกสถานที่อื่น ๆ ออกไป ตัวอย่างเช่น ข้าพเจ้าไม่มีเสรีภาพที่จะไปเที่ยวนิวยอร์ก เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าข้าพเจ้าเป็นเสมียนจน ๆ ในกรุงเทพ สถานที่อยู่ (กรุงเทพฯ) และฐานะทางสังคมของข้าพเจ้า (การเป็นเสมียนที่ยากจน) คืออุปสรรคที่กีดขวางไม่ให้ข้าพเจ้าเดินทางไปนิวยอร์กได้ แต่สำหรับชาร์ตว์โดยลำพังตัวเองแล้วสถานที่ เป็นกลาง ๆ ไม่สามารถเป็นอุปสรรคแก่ผู้ใดได้ สถานที่จะเป็นอุปสรรคหรือไม่ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของเรา อุปสรรคเกิดขึ้นก็เพราะข้าพเจ้าเลือกที่จะไปนิวยอร์กแทนการอยู่ในกรุงเทพฯ ถ้าหากข้าพเจ้าไม่มีแผนการไปเที่ยวนิวยอร์ก ก็จะไม่มียุอุปสรรคใด ๆ ในแง่สถานที่ เสรีภาพของข้าพเจ้าเองเป็นสาเหตุให้

สถานที่ของข้าพเจ้าปรากฏเป็นอุปสรรคจากการวางจุดมุ่งหมายของข้าพเจ้าเอง ด้วยเหตุนี้ซาร์ตร์จึงกล่าวว่า "เสรีภาพของเราสร้างอุปสรรคที่ทำให้เราทุกข์"^{1a}

2. อดีตของข้าพเจ้า

อดีตของข้าพเจ้าคือสิ่งที่ข้าพเจ้าเป็นมา ตรรกะเท่าที่ข้าพเจ้ามีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถขาดการมีอดีตได้ ชาวนิยัตินิยมชอบอ้างเช่นกันว่า มนุษย์ไม่มีอิสระ เพราะการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันของเขาถูกกำหนดและได้รับอิทธิพลจากอดีต แต่ซาร์ตร์ไม่คิดเช่นนั้น ตรงกันข้าม เขาคิดว่าคนเราเป็นอิสระแม้จากอดีตของตน อดีตเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วตายไปแล้ว ไม่มีบทบาทอะไรอีกในชีวิตของตน ถ้ามันมีบทบาทก็เพราะว่าเราได้ยกบทบาทนี้ให้มัน อดีตไม่มีความหมายอะไรถ้าเราไม่ให้แก่มัน สมมติว่า นาย ก. เกิดมาในสลัมพ่อแม่ยากจน ไม่มีเวลาเอาใจใส่ เมื่อเป็นเด็กได้คลุกคลีกับพวกมิจฉาชีพ โตขึ้นก็ไม่ได้เข้าโรงเรียน โดยทั่วไป เราจะเห็นว่า สิ่งแวดล้อมในอดีตของนาย ก. มีส่วนกำหนดอุปนิสัยใจคอความประพฤติ และทัศนคติของเขา ไม่แปลกเลยที่นาย ก. จะกลายเป็นโจรหรืออาชญากรในภายภาคหน้า เขาอาจจบชีวิตในคุกหรือหลักประหาร บุคลิกภาพที่ถูกหลอมโดยอดีตนี้ ย่อมมีส่วนกำหนดการตัดสินใจที่จะเลือกทำหรือไม่ทำอะไรบางอย่างในปัจจุบัน นั่นคือ เขาไม่มีอิสระ แต่สำหรับซาร์ตร์ความสามารถพิเศษเป็นพรสวรรค์ของมนุษย์ นาย ก. สามารถพิเศษอดีตอันเลวร้ายของตนได้ โดยประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม และชอบด้วยกฎหมาย เขาอาจกลายเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตได้ โดยไม่จำเป็นต้องจบชีวิตด้วยการเป็นโจร เขาสามารถให้ความหมายใหม่แก่อดีตของเขาได้ และความหมายที่เขาให้ก็ขึ้นอยู่กับ

^{1a} Sartre, Being and Nothingness. p. 495.

กับการเลือกในปัจจุบันของเขาตั้งที่ชาร์ตรกล่าวว่า "โดยการเลือกจุดมุ่งหมายของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็รักษาอดีตไว้กับตัว และโดยการกระทำข้าพเจ้าก็ตัดสินใจถึงความหมายของมัน"¹⁰

3. สิ่งแวดล้อมของข้าพเจ้า

สิ่งแวดล้อมของข้าพเจ้า มิใช่สถานที่ที่ข้าพเจ้าครอบครองอยู่ หากเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่แวดล้อมข้าพเจ้าด้วยลักษณะของการเป็นปฏิบัติหรือการมีประโยชน์ที่จะช่วยให้ความตั้งใจของข้าพเจ้าบรรลุผล ทั้งยังหมายถึงเหตุบังเอิญที่คาดไม่ถึงที่ข้าพเจ้าพบในความพยายามที่จะทำให้ความตั้งใจบรรลุผล จุดยืนของชาร์ตรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของข้าพเจ้าก็คล้ายคลึงกับสถานที่ของข้าพเจ้า กล่าวคือ โดยตัวมันเองทั้งสถานที่ของข้าพเจ้าและสิ่งแวดล้อมเป็นกลาง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับทางเลือกที่อิสระของข้าพเจ้าที่จะทำให้มันเป็นเครื่องมือหรืออุปสรรค ตัวอย่างเช่น ข้าพเจ้าตั้งใจไปเยี่ยมเยียนเพื่อนสิ่งแวดล้อมของข้าพเจ้าสามารถเป็นได้ทั้งเครื่องมือหรืออุปสรรคต่อการบรรลุความตั้งใจของข้าพเจ้า สภาพการจราจรที่จลาจลของกรุงเทพฯ อากาศร้อนสาหัส ตลอดจนระยะทางอันยาวไกล ทำให้การเดินทางไปเยี่ยมเยียนเพื่อนบางนาสู่รังสิต เป็นสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเดินทาง ยิ่งกว่านั้นสภาพน้ำท่วมฉับพลัน หรือรถยนต์ที่เสียกลางทาง อาจทำให้การเดินทางครั้งนี้เป็นไปไม่ได้ กระนั้นความเป็นไปไม่ได้หรือสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยเช่นนั้นของสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นเนื่องมาจากจุดมุ่งหมายที่ตั้งใจไว้ของข้าพเจ้า ในทางตรงกันข้าม ถ้าข้าพเจ้าเลิกล้มการไปเยี่ยมเยียน และตัดสินใจพักผ่อนอยู่กับบ้านเงียบ ๆ หลาย ๆ วันสิ่งแวดล้อมเดียวกันนี้ก็กลับกลายเป็นความโชคดียิ่งได้ ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า "การเป็นอุปสรรคของสิ่งต่าง ๆ และการเป็นเครื่องมือที่เอื้อ

¹⁰ Ibid., p. 498.

อำนาจประโยชน์ของมันโดยทั่วไป ล้วนขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายที่เลือก”²⁰

4. เพื่อนมนุษย์ของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ คนอื่นก็เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ เสรีภาพของข้าพเจ้าในแง่หนึ่งจึงถูกจำกัดด้วยเสรีภาพของคนอื่นหรือเพื่อนมนุษย์ ข้อจำกัดที่เป็นไปได้ประการเดียวของเสรีภาพของข้าพเจ้าเกิดจากการมีอยู่ของผู้อื่นอันเป็นข้อเท็จจริง เป็นเพราะการดำรงอยู่ของผู้อื่นที่ทำให้เรามีลักษณะภายนอกบางอย่างอันเป็นข้อเท็จจริงที่เราไม่ได้เลือก เช่น ข้าพเจ้าเป็นครู นักกีฬา นักดนตรี หล่อหรือน่าเกลียด ก็เนื่องมาจากผู้อื่นไม่ว่าตนเองมีผิวดำ ผิวขาว หรือ ผิวเหลือง สูง หรือเตี้ย แคระ ก็อยู่ที่คนอื่นจะยอมรับพวกเขาเช่นนั้น โดยการยอมรับอย่างเสรีต่อเสรีภาพของผู้อื่นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็พบว่า ตัวเองสามารถเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้ของผู้อื่นได้ ในมุมกลับ ผู้อื่นก็สามารถเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้ของข้าพเจ้าได้เช่นกัน ผู้วิจัยจะขยายความคิดนี้ให้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นในบทที่ 3 ฉะนั้น ชาร์ตร์จึงยอมรับว่าข้อจำกัดของเสรีภาพมาจากเสรีภาพเอง "ตามทัศนะของสปิโนซ่า ความคิดถูกจำกัดโดยความคิดเท่านั้น ดังนั้น เสรีภาพก็ถูกจำกัดโดยเสรีภาพเช่นกัน"²¹

จากอรรถาธิบายที่แล้วมาจะเห็นได้ว่า ชาร์ตร์มองเห็นความสำคัญของข้อเท็จจริงหรือข้อมูลของชีวิตที่แม้จะทำให้การเลือกของมนุษย์ไม่เปิดกว้างมากเท่าที่ควร กระนั้น ข้อเท็จจริงเหล่านั้นก็มีใช้อุปสรรคต่อเสรีภาพสมบูรณ์แต่อย่างใด ชาร์ตร์ยังยืนยันว่า มนุษย์คือเสรีภาพ (Man is freedom) แม้ในขณะที่เราตกอยู่ในสถานการณ์ที่แก้ไขไม่ได้ เช่น มองเห็นภูเขาสูงขวาง

²⁰ Ibid., p. 508.

²¹ Ibid., p. 525.

กับการเดินทาง เราอาจคิดว่า ภูเขาสูงนั้นเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง แต่แท้ที่จริงภูเขานั้นจะไม่เป็นอุปสรรคเลยและความยากลำบากในการไต่ เขาก็จะไม่มี ถ้าเราตัดสินใจนั่งพักผ่อนในบ้าน ไม่ออกไปไหน มนุษย์มีศักยภาพที่จะปฏิเสธสถานการณ์ใดก็ได้ ไม่มีอะไรมาทำลายเสรีภาพนี้ของมนุษย์ได้ แม้แต่ความตาย เพราะความตายไม่ใช่ส่วนหนึ่งของชีวิต แต่เป็นสิ่งตรงข้ามกับชีวิต ฉะนั้นกล่าวโดยสรุป เสรีภาพของมนุษย์อยู่เหนือทุกสิ่ง อยู่เหนือข้อเท็จจริงทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ อดีต สิ่งแวดล้อมเพื่อนมนุษย์ เราเป็นอิสระเสมอที่จะตีความว่า เราจะทำอย่างไรกับข้อเท็จจริงเหล่านั้น ศักดิ์ศรีของมนุษย์จะไม่เหลืออยู่และเราจะกลายเป็นวัตถุสิ่งของหรือสัตว์ในตัวเองทันที ถ้ามนุษย์ยอมตกเป็นทาสหรืออยู่ใต้อิทธิพลของข้อเท็จจริงเหล่านี้ จุดนี้เองที่ทำให้ผู้ที่ศึกษาปรัชญาว่าด้วยเสรีภาพสมบูรณ์ของชาร์ตต์พบว่าชาร์ตต์เชิดชูมนุษย์สูงส่งมากในแง่ที่ว่ามนุษย์กับเสรีภาพเป็นสิ่งที่คู่กัน เสรีภาพมิใช่อุดมคติหรือความใฝ่ฝันของมนุษย์แต่ เสรีภาพคือข้อมูล ที่แยกจากชีวิตมนุษย์มิได้

ข้อโต้แย้งต่อแนวคิดว่าด้วยเสรีภาพสมบูรณ์ของชาร์ตต์ (Arguments Against Sartre's Absolute Freedom)

ผู้วิจัยเข้าใจว่า การที่ชาร์ตต์คิดว่า ทุกการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่อิสระ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนปรกติ หรือพิการ ปัญหาอ่อน ล้วนเป็นผู้กระทำที่เสรี เสรีภาพไม่มีขอบเขตจำกัด สมบูรณ์ ซึ่งจะมีผลให้สิ่งที่ติดตามควบคู่มา กับเสรีภาพ คือ ความรับผิดชอบ ไม่มีขอบเขตจำกัด สมบูรณ์ ไม่มีระดับไปด้วยดังผู้วิจัยจะได้อภิปรายอย่างละเอียดในบทต่อไป ที่ชาร์ตต์คิดเช่นนี้ก็เพราะชาร์ตต์ เน้น "เสรีภาพในการเลือก" (Freedom of Choice) เท่านั้น โดยมีได้ค่านึงถึง "เสรีภาพของความสำเร็จในการกระทำ" (Freedom of success in action) หรือมีได้ค่านึงถึงความสามารถที่จะทำตามการตัดสินใจเลือกควบคู่ไปด้วย เสรีภาพจะมีความหมายอะไร

ในความเป็นจริงของชีวิต ถ้ามนุษย์ไม่สามารถทำตามการตัดสินใจได้ เสรีภาพในการเลือกเพียงอย่างเดียว โดยปราศจากการกระทำ ก็ไม่ต่างจากความเพื่อฝัน กล่าวในอีกแง่หนึ่ง ชาร์ตร์มิได้แยกแยะ "เสรีภาพในการตัดสินใจ" (Freedom of Decision) ออกจากเสรีภาพในการทำตามการตัดสินใจนั้น (Freedom of Execution) จริงอยู่ มนุษย์มีเสรีภาพในการตัดสินใจได้ เช่น นาย ก. ตัดสินใจที่จะซื้อจักรยานจากสมุทราคารไปขอนแก่น ในระหว่างการเดินทาง เกิดพายุหนัก น้ำท่วม เส้นทางคมนาคมขาด ในสภาวะเช่นนี้ นาย ก. อาจยกเลิกการเดินทาง หรือไม่ก็เดินทางต่อไปโดยเสี่ยงต่อการจมน้ำตาย ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า นาย ก. มีอิสระที่จะเลือกซื้อเลือกเหล่านี้ พายุไม่ได้อยู่ในแผนการครั้งแรกของนาย ก. ถ้าพิจารณาสถานการณ์ในแง่ข้อเท็จจริงของเสรีภาพ (Facticity of Freedom) ตามสายตาของชาร์ตร์ ถ้านาย ก. เลือกอยู่กับบ้าน เขาก็จะไม่เจอพายุ กระนั้นก็เป็นความจริงเช่นกันที่ว่า สิ่งที่คาดไม่ถึงหรือมิได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าไม่สามารถจะเหมารวมเข้ามาอยู่ในการตัดสินใจที่เสรีของนาย ก. ได้ นาย ก. มิได้เลือก "สถานการณ์" หรือข้อเท็จจริงเช่นนี้เลย จะว่าไปแล้วไม่ว่าจะเลือกอะไร จะต้องต้องมีข้อมูลจำนวนหนึ่ง นาย ก. หรือใครก็ได้สามารถเลือกได้ภายในขอบเขตของข้อมูลเหล่านี้ (Selective) แต่ตัวข้อมูลนั้น ไม่มีใครเลือกได้ ใช่ว่าเท่านั้น การเลือกนั้นไม่เคยไม่จำกัด กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว จะต้องเป็นการเลือกระหว่าง ก, ข, ค เสมอ แม้แต่เมื่อ ก ข ค เป็นผลของการเลือกก่อนหน้านี้ การเลือกก็ยังจำกัดและเพิกถอนมิได้ มีข้อจำกัดในการเลือกเสมอ ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยต้องการเดินทางด้วยรถยนต์จากรามคำแหงมายังจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จุดหมายของผู้วิจัยคือจุฬาฯ ได้จำกัดจำนวนถนนที่จะพามาสู่จุฬาฯ ให้เหลือเพียง 4 สาย คือ พระราม 4 สุขุมวิท เพชรบุรีตัดใหม่ และอนุสาวรีย์ การที่ผู้วิจัยเลือกได้แค่ 4 ถนนนี้เท่านั้น ก็เพราะถูกกำหนดโดยสิ่งอื่น คือ รัฐบาลสร้างถนนมาแค่นี้ ผู้วิจัยมิใช่คนสร้างเอง ฉะนั้น ผู้วิจัยจะ

เลือกเกินกว่า 4 ถนนมิได้ ภายใต้ข้อจำกัดเช่นนี้ ผู้วิจัยมีอิสระที่จะเลือก 1 ใน 4 ถนนนี้ว่าจะไปสายไหน ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงมีอิสระในขอบเขตหนึ่งเท่านั้น

ในทำนองเดียวกัน ถ้ามนุษย์สนใจในเสรีภาพของความสำเร็จในการกระทำควบคู่ไปกับเสรีภาพในการเลือก มนุษย์ก็จำเป็นต้องยอมรับว่า ในหลายกรณีเสรีภาพมีขอบเขตจำกัดด้วย เป็นต้นว่า นาย ก. มีเสรีภาพสัมบูรณ์ที่จะเลือกและพยายามที่จักรยานจากสมุทรรปราการถึงขอนแก่น แต่ นาย ก. ก็ไม่มีอิสระอย่างสัมบูรณ์ที่จะบรรลุถึงจุดหมาย เพราะแม้การเลือกที่จักรยานนั้น เป็นการเลือกที่เสรีเต็มที่ของนาย ก. แต่ความสำเร็จในการที่จักรยานนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของเส้นทางนั้นด้วยว่า ขรุขระ หรือน้ำท่วมฉับพลันจนใช้การไม่ได้หรือไม่ จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สามารถเป็นอุปสรรคขัดขวาง และจำกัดเสรีภาพในการเลือกและในการตัดสินใจของนาย ก. ได้ นอกจากนี้อีกปัจจัยหนึ่งที่จำกัดเสรีภาพของมนุษย์ได้แก่ สภาพร่างกาย สัจธรรมของชีวิต ร่างกายจำกัดเสรีภาพในการเลือกของมนุษย์เสมอ เช่นถ้า นาย ข. ไม่มีขาเลย ก็ไม่สามารถเลือกทำสิ่งที่คนปกติทำได้ เช่น ที่จักรยานเตะฟุตบอล หรือต้อมวย ในทุกขณะ มนุษย์ต้องอยู่ในสถานที่หนึ่ง ในเวลาใด เวลาหนึ่งเสมอ มนุษย์ไม่สามารถเลือกอยู่ในทุกสถานที่ในเวลาเดียวกัน หรือเลือกที่จะไม่ให้ไม่อยู่ในที่ใดที่หนึ่งได้ โสเภณีอาจจะเลิกอาชีพของตนได้ แต่จะเลือกกลับมาเป็นคนบริสุทธิ์ผู้ดองที่มีสภาพก่อนเป็นโสเภณีไม่ได้เด็ดขาด ยิ่งกว่านั้นผู้วิจัยยังเห็นว่าแม้แต่จิตใจก็ยังจำกัดเสรีภาพของมนุษย์เช่นกัน เช่น มนุษย์ทุกผู้ทุกนามล้วนแล้วแต่รักสุขเกลียดทุกข์ ด้วยกันทั้งนั้น สิ่งนี้เราได้เลือกเลย เป็นกลไกตามธรรมชาติของจิตใจคน

นอกจากนั้น ถ้าเสรีภาพคือข้อเท็จจริงของชีวิตมนุษย์ ถ้าทุกการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่อิสระ ถ้ามนุษย์ทุกคนคือผู้กระทำที่อิสระอย่างสัมบูรณ์ (Absolutely Free Agents) การต่อสู้เรียกร้องเพื่อ

เสรีภาพและประชาธิปไตยทั่วโลก เช่นที่จัดรัสเทียนอันเหมิน กรุงปักกิ่ง พ.ศ. 2532 หรือกลางถนนราชดำเนิน กรุงเทพมหานคร เมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 17 - 20 พฤษภาคม 2535 ก็จะกลายเป็นเหตุการณ์ที่ไร้สาระ การแบ่งแยกระหว่างการกระทำที่อิสระและถูกบังคับ ระหว่างผู้กระทำที่อิสระ และถูกบังคับก็จะไร้ความหมาย การกล่าวว่า ไม่ว่าจะชี้ไปที่การกระทำของใคร ทุกการกระทำนั้นล้วนเป็นการกระทำที่อิสระทั้งหมด โดยนัยนี้ หมายความว่าตัว เสรีภาพเองก็ไร้ความหมายไปด้วย เสรีภาพจะมีความหมายขึ้นมาเมื่อ มนุษย์ยอมรับว่า มีการกระทำบางอย่างที่อิสระกับการกระทำบางอย่างที่ไม่ อิสระ (Unfree or Determined actions) ดังเช่นถ้อยคำต่าง ๆ จะมีความหมายขึ้นมาได้ ก็เพราะว่าในความเป็นจริงมีสิ่งที่ตรงกันข้ามกันได้ เช่น สุข-ทุกข์ เย็น-ร้อน มีด-สว่าง

หากมองการกระทำของมนุษย์ผ่านแว่นของความเป็นจริง จะเห็นได้ว่า ในทุกกาล ทุกเทศะ มีการกระทำบางอย่างที่เป็นอิสระ และการกระทำ บางอย่างที่ไม่อิสระและถูกบังคับ ในระดับหนึ่ง มนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเอง มีการตัดสินใจเลือกที่อิสระ เช่น ถ้านาย ก. เดินผ่านชอทาน แล้วหยิบเงินให้ การกระทำของนาย ก. เป็นการกระทำที่อิสระ แต่ในอีกระดับหนึ่ง การกระทำ ของมนุษย์ถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอก เช่น นาย ข. เดินไปในที่เปลี่ยว ถูกจี้ นาย ข. ส่งเงินให้ ในกรณีนี้ถือนาย ข. ไม่เป็นอิสระ เพราะการกระทำ ของนาย ข. ถูกบังคับ²² ผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างที่สุดกับค่านัก (Kant 1724 - 1804) นักปรัชญาชาวเยอรมัน ที่เสนอความคิดว่า มนุษย์เป็นสัตว์ 2 โลก บางครั้งมนุษย์อยู่ในโลกของนิยัตินิยม (Determinism) เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ

²²ศ.ดร.วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2520) หน้า 89-92.

ในธรรมชาติ ใบไม้จะพัดไปตกที่ใด ก็ยอมแล้วแต่แรงของลมฉันทัด การกระทำของคนก็ล้วนมีสาเหตุมาจากแรงขับของความปรารถนา สัญชาตญาณ อารมณ์ ความรู้สึก ความอยากฉันทันั้น ในโลกนี้ มนุษย์ไม่ต่างอะไรจากใบไม้และเมล็ดทราย มนุษย์ไม่รู้จักความแตกต่างระหว่าง "สิ่งที่ฉันทอยากทำ" กับ "สิ่งที่ฉันทควรทำ"

แต่ในอีกด้านหนึ่ง มนุษย์เป็นสมาชิกของโลกแห่งอิสรภาพ ในโลกนี้ มนุษย์เป็นอิสระ หลุดพ้นจากแรงขับของสัญชาตญาณ "ดังนั้น ในแง่ที่มนุษย์มีประสาทสัมผัสที่จะรับรู้ เขาเป็นสมาชิกของโลกแห่งผัสสะ แต่ในแง่ที่เขาบริสุทธิ์ มีการกระทำเป็นตัวของตัวเอง (คือในแง่ที่เขาไม่มีสำนึกของตนเอง โดยไม่ถูกระทบจากประสาทสัมผัส) เขาเป็นสมาชิกของโลกแห่งปัญญา"²³ ฉะนั้น ในสายตาของค้ำถั่ง มนุษย์คล้ายกับกบซึ่งแทนที่จะกระโดดไปมาระหว่างบนบกกับบนน้ำ เขากลับกระโดดข้ามไปข้ามมาระหว่างโลกของสัญชาตญาณกับโลกแห่งปัญญา เมื่อใดที่ขาของเขาวางอยู่บนโลกใบแรกที่เขาดกเป็นทาสที่งอหัวไม่ขึ้นของแรงปรารถนา มนุษย์ก็ไม่เป็นอิสระ ลดค่าตัวเองลงเป็น สัตว์ พืช และเมล็ดทราย แต่เมื่อใดที่ขาทั้งสองก้าวกระโดดมาสู่โลกของปัญญาและเหตุผล เมื่อนั้นเขาเป็นอิสระ ไม่ถูกบังคับด้วยแรงขับใด ๆ เป็นตัวของตัวเอง และได้กอบกู้ศักดิ์ศรีของมนุษย์ให้สูงส่งเหนือสรรพสิ่งในธรรมชาติ²⁴

กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ผู้วิจัยเห็นว่า ในโลกของความเป็นจริง มีการกระทำหลายอย่างที่ไม่อิสระ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่างคัดค้านต่อทฤษฎีเสรีภาพสมบูรณ์ของซาร์ตร์ (Sartre's Absolute Freedom) ได้ในระดับหนึ่ง ดังกรณีต่อไปนี้

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

- (1) การขโมยที่เกิดจากโรคชอบขโมย (Kleptomaniac Thefts) ที่ถือเป็นโรคจิตชนิดหนึ่ง
- (2) การกระทำของคนที่เป็นโรคประสาท (Obsessionally Neurotic Performances)
- (3) คำสั่งจากการสะกดจิต (Hypnotic command)
- (4) กรณีชะตาชีวิต แบบปิดลือตตายตัว (Local Fatalism)

กรณีแรก และกรณีที่สอง เกิดจากเจตนาในบางแง่ เพราะว่าการกระทำทั้ง 2 อย่าง เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางกายภาพที่ซับซ้อนมากและถูกบังคับ (Controlled) ในแง่หนึ่ง ทั้งโรคชอบขโมยและโรคประสาทเป็นลักษณะการบังคับทางจิตใจ (Psychical Constraints) ที่ผู้กระทำซึ่งป่วยด้วยโรคทั้งสองนี้ไม่สามารถไม่กระทำได้ นี่คือการกระทำที่ไม่อิสระในลักษณะหนึ่ง²⁵

กรณีที่สาม เป็นการศึกษาที่ชัดเจนเกี่ยวกับการกระทำที่ไม่อิสระ ได้แก่ การสะกดจิตล่วงหน้าไว้ก่อน (Post - Hypnotic Commands) นาย ก. คิดว่า เขากำลังเลือกระหว่างการกดปุ่ม X กับการกดปุ่ม Y แต่ในสถานการณ์ที่เป็นจริง นาย ก. กำลังถูกนาย ข. สะกดจิตให้เลือกกดปุ่ม X แน่นนอน นาย ก. ทำอย่างตั้งใจ ด้วยเจตนา แต่เนื่องจากการกระทำของเขาถูกบังคับด้วยการสะกดจิต จึงพิจารณาได้ว่า นั้นไม่ใช่การกระทำที่อิสระของนาย ก. แต่เป็นการกระทำที่อิสระของนาย ข. ที่สะกดจิตนาย ก. ไว้

กรณีที่สี่ เป็นกรณีชะตาชีวิต แบบปิดลือตตายตัว (Local Fatalism) เช่น นาย ส. ถูกกักขังอยู่ในห้องทึบ ข้างนอกห้องมีการปล้นธนาคารอยู่ ถึง

²⁵Strawson, "on the inevitability of Freedom"
American Philosophical Quarterly 4:397-399.

แม้ นาย ส. จะรู้ว่า มีการปล้นเกิดขึ้นโดยทราบจากโทรทัศน์วงจรปิดภายใน ถึงแม้เขาจะอยากออกไปคลี่คลายสถานการณ์ให้ดีขึ้น กระนั้น เขาก็ทำอะไรมากไปกว่านี้ไม่ได้ จะโทรศัพท์แจ้งตำรวจ ก็เป็นไปไม่ได้เพราะในห้องที่ปิดตายนั้นปราศจากโทรศัพท์ เขาถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่เท่านั้น

จากอรรถาธิบายที่กล่าวมาทั้งหมดของบทนี้ตั้งแต่ต้น เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าในด้านหนึ่ง ชาร์ตร์เชิดชูเสรีภาพของมนุษย์อย่างสูงส่งจนแทบจะกล่าวได้ว่าแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพของเขาสุดโต่งที่สุดเท่าที่เคยมีปรากฏมาในประวัติศาสตร์ของปรัชญา เสรีภาพมิใช่อุดมคติ ที่มนุษย์ควรแสวงหาหรือต่อสู้เพื่อให้ได้มา แต่เสรีภาพคือข้อเท็จจริง ที่เป็นแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ดังที่ชาร์ตร์กล่าวว่า "เสรีภาพคือแก่นแท้ของชีวิตของข้าพเจ้า"²⁶ เนื่องจากสัตว์เพื่อตัวเองเป็นสิ่งที่มันไม่เป็นและไม่เป็นสิ่งที่มันเป็น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงตระหนักว่าเขามีเสรีภาพที่สมบูรณ์ เต็มที่ ไร้ขอบเขตจำกัด ไม่มีระดับ ซึ่งจะนำไปสู่ความรับผิดชอบที่มีลักษณะเดียวกันนี้ควบคู่กันไปด้วย ดังที่ผู้วิจัยจะอภิปรายในบทต่อ ๆ แต่ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อพิจารณาข้อโต้แย้งต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอรวมทั้งตัวอย่างคัดค้านต่อเสรีภาพสมบูรณ์ ชาร์ตร์ถูกต้องหรือไม่ที่อ้างว่า เราทุกคนเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะสถานการณ์รูปธรรมที่เป็นจริงของเราจะเป็นอย่างไร เสรีภาพของมนุษย์ไร้ขีดจำกัดจริง ๆ หรือ การเลือกในปัจจุบันของเราจะไม่มีอิทธิพลต่อวิถีการเลือกที่เป็นไปได้ในอนาคตเขี้ยวหรือ เรามีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์แท้จริงที่จะเปลี่ยนแปลงแผนการเมื่อใดก็ได้เช่นนั้นหรือ แม้แต่นักปรัชญาแนวเอ็กซิสเทนเชียลิสม์ด้วยกัน เช่น คาร์ล แจสเปอร์ส และ โมริส แมร์โลปองตี (Maurice Merleau - Ponty) ก็เคยวิจารณ์แนวคิดของชาร์ตร์ว่าด้วยเสรีภาพสมบูรณ์เช่นนี้ว่าดูง่ายตายเกินไป (Simplistic)²⁷

²⁶ Sartre, Being and Nothingness, p. 439.

²⁷ Diane Barsoum Raymond, EXISTENTIALISM and the Philosophical Tradition (New York : Prentice Hall : 1991) p. 307.